

BURSEVÎ MUHYİDDİN HALİFE VE ‘İBRETNÂME’SİNE DAİR*

Ramadan DOĞAN**

ÖZ

Zengin varlığı ile büyük bir hazineye sahip arşivlerimiz, muhafaza ettikleri edebî eserleri gün yüzüne çıkarabilecek ve böylece geçmiş ile gelecek arasında bir köprü oluşturabilecek araştırmacıları beklemektedir. Bursevî Muhyiddin Halife'nin *İbretnâme* isimli eseri, dinî-tasavvufî ve ahlakî mesneviler arasına alabileceğimiz türde bir mesnevidir. Eser 310 varaklık bir yazmadır. Bu çalışmamızda şair ve eseri hakkında incelemeler yapmanın yanında mesnevi türü ve şairin yaşadığı dönem hakkında bilgiler de vereceğiz. *İbretnâme*, 6360 beyit; 55 parçadan ibaret 656 dörtlük ve 27 varaklık iki parça mensur bölümlerden müteşekkildir. Fâ'ilâtün, fâ'ilâtün, fâ'ilün vezni ile yazılmış gibi görünse de bu vezni eserin pek çok yerinde uygulayamadığımız için hece vezni ile yazılmış olma ihtimalini göz önüne alarak eserin veznini hece olarak kabul etmeyi uygun bulduk. Eserin "mevize ve nakildir ki" söz veya grubuyla başlayan yerlerini ise mensur kabul ederek tetkik edebiliriz. Şair eserinde, okuyucuya doğrudan ibretlik vesikalar anlatırken sözlerini ayet ve hadislerle desteklemiştir. Eserde ahlakî kuralların yanı sıra beşerî münasebetlere dair öğütler de sıralanmaktadır. Bu öğütlerin veya ibretlik vesikaların büyük bir kısmı dünya hayatının geçiciliğine, ahiret hayatına ve bu hayata hazırlanırken mutlaka kâmil bir mürşidin elinden tutmak gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Bursevî Muhyiddin Halife, *İbretnâme*, dini-tasavvufî-ahlakî mesneviler.

ON BURSAWÎ MUHYİDDİN KHALİFA AND HIS 'İBRATNÂMA'

ABSTRACT

Our archives those have a vast treasure with their rich belongings are waiting for the researchers who will bring the literary works they include to light and who will establish a bridge between the past and the future. Bursawî Muhyiddin Khalifa's work entitled *Ibratnâma* is a sort of mathnawî which can be accepted among the religious-sufi and also moral mathnawîs. The manuscript consists of 310 leaves. In our study, we will try analyse the poet and his work as well as the mathawî genre and the period in which he lived. *Ibratnâma* consists of 6360 verses; 656 quatrains composed in 55 pieces; and also two prose sections consisting of 27 leaves. Although it seems to be written in 'Fâ'ilâtün, fâ'ilâtün, fâ'ilün' metre, we decided to accept the metre of the work as syllabic metre by taking the possibility of being written in syllabic metre into consideration as we cannot apply that pattern in many parts of the work. Thus, we can examine the parts beginning with the words or

* Bu makale, "Bursevî Muhyiddin Halife'nin 'İbretnâmesi (Metin ve İnceleme), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011." İsimli doktora tezimizden yararlanılarak yazılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, rdramadandogan@gmail.com.

word groups of “mevize ve nakildir ki” as prose. The poet supports his words by the verses of the Qur’an and by the sayings of the Prophet when he tells the readers direct exemplary records. He enlists the moral rules as well as the admonishments on human relations. Most of these exemplary records and the admonishments marks the transiency of this worldly life, the next-worldly life and the necessity of the guidance by a spiritual master who is a Universal Man when preparing for the next World.

Keywords: Classical Turkish Literature, Bursevî Muhyiddîn Halife, *Ibratnâme*, religious-sufi-moral mathnawîs.

Giriş

Bu çalışmamız, XVII. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şair olan Bursevî Muhyiddin Halife ve *İbratnâme*’si ile hayatı ve dönemin tarihi, sosyal şartları hakkında olacaktır.

Sanatçılar, ortaya koydukları eserleriyle yaşadıkları dönemin aynasıdır, bu itibarla onların eserlerini şekillendiren unsurların başında yaşadıkları günün koşulları gelmektedir. Biz de bu maksatla XVII. yüzyılı belli bazı başlıklarla kısaca ele almayı gerekli gördük. Bu yüzyılın başında III. Mehmed (1559-1617) ve sonunda II. Mustafa (1695-1703) Osmanlı hükümdarıdır. Bu iki padişah arasında da sekiz hükümdar padişahlık yapmıştır.

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin evvelki asırlardaki başarılarının ve gücünün kaybolmaya başladığı bir dönemdir. Ordunun, bazı güçsüz ve yetersiz padişahlar karşısında her fırsatta kazan kaldırması, rüşvetin ve kayırmanın yaygınlaşması, Celalî İsyancıları adı altında devlete karşı muhtelif ayaklanmaların tertip edilmesi gibi belli başlı olaylar bu yüzyılın önemli siyasi gelişmeleridir.¹

Celalî İsyancıları devleti içten içe sarsmıştır.² I. Ahmed Celalî isyanları sebebiyle Avusturya Seferi’ne ara vermek zorunda kalmış ve 1606’da Zitvatorok Antlaşması’nı imzalamaya mecbur olmuştur.³ Antlaşma neticesinde Kanije ve Eğri kaleleri dışında bir kazanç sağlanamadığı gibi uzun süren savaş, devletin gücünü de zayıflatmış en vahimi ise Osmanlı’nın Avrupa’daki itibarı ve üstünlüğü sona ermiştir. Bu antlaşmadan sonra devlet bir süre daha Celalî İsyancılarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Celalîler’in, 1595-1610 yılları arasında İran Savaşı esnasındaki isyanı, devleti bir hayli güç durumda bırakıp zayıflatmıştır.⁴

İran ile savaş devam ederken 1617’de I. Ahmed vefat eder. Kardeşi I. Mustafa tahta geçmiş, ama I. Mustafa’nın aklî dengesinin bozukluğu ilerleyince de tahttan indirilip yerine II. Osman padişah olur. İç isyanları, Batı’daki Avusturya Savaşı’nı fırsat bilen İran Safevî Devleti, isyanları gizliden gizliye desteklemekle kalmamış 1603’te ani bir saldırıyla Tebriz ve Nahçıvan’ı istila etmiştir. II. Osman’ın ilk icraatı İran ile devam etmekte olan savaşa son vermek olmuştur.

II. Osman, Batı’daki yenilgilerin Yeniçerilerin disiplinsizliğinden kaynaklandığını fark etmiş, bunun sonucunda Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılıp yerine yepyeni bir askerî teşkilat kurma fikrine kapılmıştır. Bunu öğrenen Yeniçeriler II. Osman’ı tahttan indirmişlerdir.⁵ Fırsatı değerlendirmek isteyen İran Şahı I. Abbas, yapılmış olan “Nasuh Paşa” barışını hiçe sayarak 1624’te Bağdat’ı ele geçirmiştir. İran’ın bu tavrına ancak 1635’te IV. Murad döneminde Revan ve Tebriz; 1638’de de

¹ *Büyük Türk Klasikleri*, C. VI, Ötüken Yay., İstanbul, 1987, s. 11.

Bağdat geri alınmak sûretiyle karşılık verilebilmiş, nihayet iki devlet arasında Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639) imzalanmıştır.⁶

Siyasi yapı buhranlar içinde iken sosyal yapı da siyasi yapının bir uzantısı olarak hiç de iyi bir vaziyette değildi. Rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma son derece yaygınlaşmıştı. Siyasi ve ekonomik durumun kötüye gidişi yüzünden işsiz yığınları çoğalmış; kaba kuvvetin yarattığı olaylar, halkın can, mal ve namus güvenliğini tehdit eder bir hâl almıştı. Gergin bir dönemin belki de psikolojik bir uzantısı olarak, Bursevî Muhyiddin Halife'nin yaşadığı devir “medrese-tekke” tartışmalarının da alevlendiği bir döneme tesadüf etmiştir. Fakat tekkenin geçen asırlardaki kadar saf ve idealist bir yapıya sahip olmayışı, bu seferki mücadelede medresenin ağır basması gibi denge bozucu talihsiz bir durum oluşturmuştur.⁷

Siyasi ve sosyal açıdan büyük buhranlarla geçen bu devir, kültürel ve edebî açıdan çok canlı ve zengin bir dönemdir. Bunun belli başlı sebebi, sanat ve edebiyat sahasında evvelki asırlarda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığı olmuştur.⁸ Bu devirde mimari, musiki ve edebiyat alanında önemli temsilciler yetişmiştir. Mimaride, şaheserlerden Sultan Ahmet Camii 1617’de Sedefkâr Mehmed Ağa tarafından bu devirde yapılmıştır. Ayrıca Yeni Camii, Revân Köşkü ve Bağdat Köşkü de bu devrin en önemli eserlerindedir.⁹

Musiki, gelişme kaydeden diğer güzel sanatlardandır. Musiki bu dönemde çok değerli isimler yetiştirmiştir. “Gelse o şûh meclise nâz u tegâfûl eylese” diye başlayan rast makamında bestelediği meşhur eseriyle Hâfız Post asrın ilk kudretli musiki üstadıdır.¹⁰

Ayrıca bu alanda önemli bir mihenk taşı olan Itrî (Derviş Mustafa öl. 1711) bu devirde yetişmiş en önemli musiki üstadlarından. Bu gelişmeler, edebî sahada da kendini hissettirmiş klasik Türk şiiri, teknik, ahenk ve zarafet bakımından daha bir güzelleşip tekâmüle ulaşmıştır. Bu dönemde klasik şiirde İran şairlerini örnek almak yerine XVI. yüzyılda yetişmiş Fuzulî (öl. 1556) ve Bâkî (öl.1600) gibi şairlerin üsluplarına yaklaşılarak bir anlamda kendi klasiklerimize yönelik başlamıştır. Tabii, bundan İran şiiri etkisinden tamamen uzaklaşıldığı anlamı çıkarılmamalıdır.

Şiirde Türkçe kelimeler, deyimler, halk söyleyişleri daha yoğun bir şekilde kullanılarak âdeta klasik şiir, yerleştirilmiştir. Dinî eserler, tarihî eserler ve menakibnâmeler de sade bir dille yazılmaya başlanmıştır.¹¹

² Mücteba İlgürel, “Celali İsyancıları”, *DİA*, C. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 252-257.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 94.

⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III, s. 99.

⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III, s. 141.

⁶ Halil Sahillioğlu, *IV. Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnânesi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, s. 3-4.

⁷ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 651.

⁸ Banarlı, *a.g.e.*, C. II, s. 649.

⁹ Banarlı, *a.g.e.*, C. II, s. 650.

¹⁰ Nuri Özcan, “Hâfız Post”, *DİA*, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 100.

¹¹ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 18.

Bursevî Muhyiddîn Halîfe (öl. 1901/ 1680)

Şairin adı Muhyiddin'dir.¹² Doğum yeri Bursa olduğu için şiirlerinde "Bursevî" mahlasını kullanmayı tercih etmiştir.¹³

Bursevî bî-çâre kemter kulundur
Kapunda sâ'ilün 'âciz kulundur (229.)¹⁴
Bursevî bî-çâreye eyle nazar
İdelüm bu fânî dünyâdan hazer (396.)¹⁵

Doğumu:

Bursevî hakkında en geniş bilgi *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da yer almaktadır. İlgili eserin sadeleştirilmiş yayınından alınan bilgilerin tamamı şöyledir:

"Cennetin ikizi olan bu beldede doğduğundan Burûsavî denmekle şöhret kazanmış olan ve bu mahlası almakla iftîhâr iden Üçkozlar Şeyhi Şeyh Muhyiddîn Efendi'dir. Cennet gibi olan Anadolu diyarında Menri adlı kasabada oturan mürşid-i kâmil ü muhakkık-ı fâzıl Câhidî Efendi halifelerinden Şeyh Ali Efendi'nin müridi olup sonra da icâzet almış, bilahare aynı şehirde dağın eteklerinde bulunan Üçkozlar adlı nezih makamda dostların ve eser sahibi büyüklerin yardımı ile emsalsiz bir câmi' ve zâviye binâ iderek dervişler ile gece gündüz zikir ve tevhide meşgul olmuştur. Hac ziyaretinden dönüşte,

Mısrâ':

*Âkîbet menzil-i mâ vâdi-i hâmuşânest¹⁶
mazmûnı üzre bin toksan bir zi'l-hiccesinin yedinci gecesini (29 Aralık 1680) göğüs darlığı sebebiyle vefat etmiştir. Anılan dergahın yakınlarındaki türbede medfündür. Vefatlarına, şimdi yerine geçmiş olan oğulları kıdvetü'l-meşâyihî'l-vâsilîn Şeyh Abdî Efendi'nün târîhidür.*

Târîh:

*Dedi nakline bekâ dârına Abdî târîh
Gütdi cânı verüben kutb-ı zamân cânâna*

İsmi geçen şeyh efendi riyâzet ü mücâhedede câhidî yolunu (töresini) icrâ ve tasavvufî âdetlerde Şeyh Muhyiddîn'in ruhunu ihyâ idüp yüce

¹² Bursalı İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefâyât-ı Dânişverân-ı Nâdirân*, (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara, Müstakîl Yay., 1998, s. 184-185; Atlansoy, a.g.e., s. 215.

¹³ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, (Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), Uludağ Yayınları, Bursa, 1997, s. 100-101.

¹⁴ Şiirlerden sonra verdiğimiz rakamlar beyit numarasını ifade etmektedir.

¹⁵ Ramadan Doğan, *Bursevî Muhyiddîn Halîfe'nin İbretnâmesi (Metin ve İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. Makalede tezimizden doğrudan veya dolaylı olarak çok sayıda beyit yahut açıklamaları konusunda aynen alıntı yapıldığından bundan sonraki beyit ve açıklamalarda tezimiz referans gösterilmeyecektir.

¹⁶ Sonunda varacağımız menzil, hâmuşân vadisidir.

sufilik yolunun hâlleri hakkında Müşâhede ve Tevhîd-nâme ve İbret-nümâ adlı risâleleri kaleme almıştır. Ve hazret-i Mevlânâ Câmî'nün yâhud ve bazı görüşlere göre Hasan Dihlevî'nün latif,

Beyt:

*Zi-deryâ-yı şehâdet çün nehenk-i lâ ber âvered ser
Teyemmüm vâcib âmed Nüh-râ der vakt-i Tûfâneş¹⁷*

beytini şerh etmiştir. Ve lâkin bu beyte Abdüllatf-i Şîrvânî'nün güzel bir şerhini bu satırları kaleme alan görmüştür.¹⁸

Bu alanda yapılan çalışmalarda kaynak olarak hep bu eserin gösterilmesi, bizi de bu esere müracaat etmeye sevk etmiştir. Ancak, ne bu eserde ne de şairin inceleme yaptığımız eserlerinde doğum tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla beraber *Sicill-i Osmanî*'de Bursevî'nin 130 yaşında iken vefat ettiği bilgisine rastlıyoruz.¹⁹ *Yâdigâr-ı Şemsî* ve *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*'da "133 yaşındayken hac vazifesi dönüşü vefat etmiştir. Mezarı dergâhın bahçesinde dir." kaydı bulunmaktadır.²⁰ Ancak bu bilgiler doğrultusunda şairin tevellüt tarihine tahmini olarak ulaşabilmekteyiz.

Doğum Yeri:

Bursevî'nin adına rastladığımız tüm kaynaklarda onun Bursalı olduğundan bahsedilmektedir. İsmail Belîğ'in eserinde yer alan "*Bu belde-i behîst-tev'emde mesned-i vücûda vaz'-ı kadem itmegin Burûsavî dinmekle şöhet-şi'âr ve bu mahlası tahallus ile iftihâr iden Üçkozlar Şeyhi Şeyh Muhyi'd-dîn Efendi'dür. Diyâr-ı Rûm-ı Cennet-rûsûmdan Menri nâm kasabada sâkin mürşid-i kâmil ü muhakkık-ı fâzıl...*"²¹ ifadelerinden Muhyiddin Halife'nin Bursa'da dünyaya gelmiş olduğunu öğrenmekteyiz.²²

Muhyiddin Efendi'nin soyundan gelen son Üçkozlar Dergâhı şeyhi Abdurrahman-ı Sâlisî Efendi'nin kaleme aldığı bir risalede şairin doğum yeri olarak Bursa'nın Evliyâ Mahallesi gösterilmektedir.²³

Bursa'daki Hayatı:

"Bursevî Muhyiddin Halife, Şeyh Ali Efendi'den hilafetini aldıktan ve Bursa'ya avdet ettikten sonra Uludağ'ın eteklerinde Üçkozlar (Üçkuzular) denilen yerdeki zaviyeyi onarmış, dergâhın postnişini olup dervişleriyle beraber zikir ve tevhit ile meşgul olmuştur."²⁴

¹⁷ Eğer şehâdet denizinde "lâ" timsâhı başını kaldırırsa, Tûfan vaktinde Nüh'a teyemmüm vâcib olur.

¹⁸ İsmail Belîğ, *a.g.e.*, s.184-185.

¹⁹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. IV., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1104.

²⁰ Mehmed Şemseddin, *a.g.e.*, s. 101.

²¹ İsmail Belîğ, *a.g.e.*, s. 184.

²² Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, , Bursa, 1998, s. 215.

²³ Erol Kılıç, "Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü" (Sempozyum Bildirisi), Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002, s. 209-210.

²⁴ Hasan Basri Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (17. Yüzyıl)*, Gaye Yayınları, Bursa, 2000, s. 120.

Öğrenimi:

İlk öğrenimini nerede ve kimden aldığını, ayrıntılı olarak bilemediğimiz Bursevî, Rumeli’de Mekri isimli bir kasabada ikamet eden Câhidî Efendi halifelerinden Şeyh Ali Efendi’ye intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş²⁵ ve ondan ders alarak seyr ü süluküne devam edip hilafet almıştır.²⁶

Tarikatı:

Bursevî Muhyiddin Halife, Halvetî tarikatının Uşşâkiye koluna mensuptur. Ahmed Câhidî Efendi halifelerinden Ali Efendi’den terbiyesini tamamlamıştır.²⁷

Ali Efendi’den sonra kendisi irşada başlamıştır. Tarikatın zâhirinde Uşşâkî-Câhidî erkânını izleyen şairin, tarikatın batınında ise Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin zevki ve neşesi üzerine olduğu ifade edilmektedir.²⁸

Üçkozlar Dergâhı’nın Bursevî Muhyiddin Halife’den başlayan silsilenin; Bursevî Muhyiddin Halife, Abdî Efendi, Mustafa Efendi, Mehmed Efendi, Abdurrahman Efendi, İbrahim Efendi, Mustafa Efendi, Safiyyüddîn Efendi, Şerefüddîn Efendi, Ata Efendi, Said Efendi, Tahir Efendi, Refî Efendi, Said Efendi, Abdurrahman Efendi şeklinde olduğu Mustafa Kara’nın eserinde yer almaktadır.²⁹

Mesleği ve Şeyhliği:

Bursevî’nin mesleğinin ne olduğu hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır, ancak bildiğimiz tek şey, onun Ali Efendi’den seyr ü sülukunu tamamladıktan sonra hilafet alarak Bursa’ya geri döndüğü, Üçkozlar’daki zaviyeyi tamir ederek burada dervişleriyle birlikte zikre ram olduğu ve eserleriyle insanları irşada memur olduğudur.³⁰

Ailesi:

Bursevî Muhyiddin Halife’nin neslinden gelen son Üçkozlar Dergâhı şeyhi Abdurrahman-ı Sâlisî Efendi’nin yazmış olduğu (1916) *Burûsa’nın Üçkozlar Dergâh-Şerîfinde Güzerân Eden Meşâyih-i Kirâmın Terceme-i Ahvâlini Beyân Eder* isimli risalesinde şu bilgiler yer almaktadır.³¹ “Bursa’nın Üçkozlar Dergâhı’nda, dergâhın ilk kurucularından olan Şeyh Safiyyüddîn Efendi neslinden gelen bir kız, akrabaları öldüğü için yalnız başına dergâhta yaşamaktadır. Bu kızla birçok kişi evlenmek istemişse de o kendisini isteyen kişiyi görmek istediğini söyler ve görünce de o kişinin evleneceği kişi olmadığını belirtir çünkü o evleneceği kişiyi daha önce rüyasında görmüştür.”

Bursevî Muhyiddin, hocasından el alıp terk edilmiş durumdaki bu dergâha gelince kız onu görünüş. Mahallenin imam ve yârânına haber verip gelen kişinin rüyasında gördüğü kişi olduğunu, kendisinin huzûr-ı risâletpenâhîde zaten bu kişiye

²⁵ İsmail Belîğ, *a.g.e.*, s. 184.

²⁶ Mehmed Şemseddin, *a.g.e.*, s. 101.

²⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. IV, 1893-1897, s. 1104.

²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1971, s. 164-165.

²⁹ Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatler ve Tekkeler*, C. II, Uludağ Yayınları, Bursa, 1993, s. 276.

³⁰ Atlansoy, *a.g.e.*, s. 215; Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C. IV, s. 1104; Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, s. 164-165.

³¹ Kılıç, *a.g.e.*, s. 209-210.

akdolunduğunu söylemiştir. Şair, Hürmüze ismindeki bu kızla evlenir. Kaynaklarda şairin başka bir evlilik yapıp yapmadığı bilinmemektedir. Bursevî 1091 (1680) yılında Hakk'ın rahmetine kavuşur. Hürmüze Hatun ise bir sene sonra vefat edip rüyasında görüp de evlendiği zevci Bursevî Muhyiddin Halife'nin hemen yanına, sol tarafına defnedilmiştir.

Şairin dört oğlu vardır. Bunlar tarikat erbabı olup şeyhlik yapmış kimselerdir. Oğullarından Şeyh Abdî Efendi babasının yerine Üçkozlar Dergâhı'nda, Şeyh Ömer Efendi Molla Arap'ta, Şeyh Ali Efendi Abdülmümin Dergâhı'nda, Şeyh Hacı Mustafa Efendi ise Çarşamba Dergâhı'nda şeyhlik yapmışlardır.³²

Vefatı:

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'da Bursevî Muhyiddin Halife'nin ölümü hakkında şu ifadeler yer verilmiştir: “Ziyâret-i Beyt-i Mükerrerme'den 'avdetde, 'âkibet menzil-i mâ vâdi-i hâmuşânest' mazmûnî üzre 1091 Zi'l-hiccesinin 7. gecesi (28 Aralık 1680) dayk marazından dem-beste olup tayy-ı nat'-ı hayât u gûşe-gîr-i dâri's-semt-i memât oldu.”³³

Bu bilgiler doğrultusunda şairin hacca gittiği ve hac dönüşünden kısa bir süre sonra da 1680 yılının Aralık ayında yakalandığı astım rahatsızlığından öldüğünü anlıyoruz. Öldüğünde 130 yaşında³⁴ veya 133 yaşında³⁵ olduğu hususunda kaynaklarda iki rivayetin yer aldığını görmekteyiz. Türbesi kendi yaptırdığı zaviyenin bahçesinde dir.

“Vefâtlarına hâlen mesnedlerine câ-nişîn olan mahdûmları kıdvetü'l-meşâyihî'l-vâsılîn Şeyh Abdî Efendi'nün târîhidür:

Târîh:

Didi nakline bekâ dârına Abdî târîh

Gitdi cânı virüben kutb-ı zamân cânâna (1091/ 1680)”³⁶

“*Gülzâr-ı Sulehâ*'da okudum. Demek ki Uşşâkıyye'den Bursa'da neşre me'mûr olmuşlardır. Oğlu Şeyh Abdî Efendi için denilir ki, 1137 (1725)'de irtihâl etmiştir. Târîhi Abdülbâkî Efendi söylemiştir:

Lafzan u ma'nen didi târîhini Bâkî anın

Bin yüz otuz yedide göçdü azîzim cennete”³⁷

Eserleri:

Riyâziyat ve hadis ilminde engin bir bilgiye sahip olduğu rivayet edilen Muhyiddin Halife'nin “Bursevî” mahlasıyla yazdığı şiirlerinden oluşan bir *Divan*'ı ile *Tevhid-nâme*, *Risâle-i Sâlikîn*, *İbret-nâme* ve *Risâle fi'l-Müşâhede* adlı eserleri bulunmaktadır.³⁸

³² Öcalan, *a.g.e.*, s. 120; Kara, *a.g.e.*, s. 85.

³³ İsmail Belig, *a.g.e.*, s. 184-185.

³⁴ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C. IV., s. 1104.

³⁵ Mehmed Şemseddin, *a.g.e.*, s. 101.

³⁶ Atlansoy, *a.g.e.*, s. 215.

³⁷ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Hazırlayanlar Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz), C. 4, Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 420.

³⁸ Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, s. 421.

Ayrıca Mevlânâ Câmî'nin veya bazılarının göre Hasan Dihlevî'nin olduğu söylenen;

Zi-deryâ-yı şehâdet çün nehenk-i lâ ber âvered ser
Teyemmüm vâcib âmed Nûh-râ der vakt-i Tûfâneş³⁹

beytini şerh ettiğine dair kaynaklarda bilgi yer almasına rağmen, yaptığımız araştırmalarda böyle bir şerhe rastlanmamıştır.

Divan'ında 1 mesnevi, 2 gazel hariç tamamen murabba nazım şekli kullanılarak yazılmış üç yüz şiir bulunmaktadır. Bursevî, nazım türlerinden ise en çok ilahiye kullanmakla birlikte münacat, miraciye, tevhid ve ramazaniye gibi farklı türlere de yer vermiştir. Murabbaların çoğu 6 dörtlükten oluşmaktadır. *Divan*'da en çok fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün ile mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün vezinleri kullanılmıştır.⁴⁰

Tür Olarak Mesnevi:

Mesnevi, her beytinin mısraları kendi aralarında kâfiyeli, arûz bahirlerinin kısa kalıplarından biri ile yazılmış bir nazım şekli olup bu şekilde beyitlerin miktarı, ikiden başlayarak bir veya birçok ciltlik eserler dolduracak sayıda olabilir. Edebî bir ıstılah olarak, her mısraı kendi arasında müstakil olarak kafiyelenmiş beyitlerden meydana gelen bir nazım şekline, mesnevi denilmiştir. Bilhassa Türkçede bu kelime, Mevlânâ'nın eseri sebebiyle meşhur olmuştur.⁴¹

Mesnevi geleneği içinde hemen her konu işlenmiştir. Şiirin, daha doğrusu manzum anlatımın revaçta olduğu bir ortamda sadece estetik duyguları tatmin etmek değil, aynı zamanda okuyucu ve dinleyicileri bilgilendirmek için de mesnevîler kaleme alınmıştır. İslam akaidinin kapsamı içinde yer alan didaktik konuların işlendiği mesnevîlerin yanı sıra, İslam uygarlığı çevresinde oluşturulan birikimin de mesnevi nazım şekliyle ele alındığı bilinmektedir.⁴²

Mesnevi tarzı, Anadolu sahasındaki ilk büyük mahsullerini Mevlânâ'nın şaheseri olan *Mesnevi*, Sultan Veled'in *Rebab-nâme* ve *İbtidâ-nâme*, Ahmed b. Muhammed el-Tûsiyyü'l-Kânî'nin *Kelile ve Dimne* tercümesi, Nasrüddin Yahya'nın *Selçuk-nâme*, Ebû Nasr b. Mes'ud'un *Enisü'l-kulûb* ve Hoca Dehhânî'nin *Şehnâme* gibi Farsça kaleme alınmış eserlerle vermiştir. Türk diliyle yazılmış ilk mesnevîler arasında Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Dâstân-ı Sultan Mahmud*'u, Şeyyad İsâ'nın *Ahvâl-i Kıyâmet*'i, yazarı bilinmeyen *Abdürrezzak Destânı* sayılabilir.⁴³

Bursevî Muhyiddîn Halife'nin İbretnâme'si:

Tasavvufi, ahlaki menkıbe ve hikâyelerden meydana gelen eserin adı, yazmamızın ilk satırında *İbretnâme* (ibret kitabı) olarak yazılmasına rağmen

³⁹ Eğer şehâdet denizinde "lâ" timsâhı başını kaldırırsa, Tûfan vaktinde Nûh'a teyemmüm vâcib olur.

⁴⁰ Semih Yeşilbağ, *Muhyiddîn-i Bursevî Dîvânı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2004, s. 448.

⁴¹ Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi*, Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 21.

⁴² Muhsin Macit, "Mesnevîler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 55-72.

⁴³ Şentürk, A. A., A. Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 2-4.

kaynaklarda *İbretnümâ* (ibret gösteren) şeklindedir. Ancak şair veya müstensih yazmanın başında “Hâzâ kitâb-u ‘İbretnâme” şeklinde kayıt düşmüştür. Bursevî eserinin başında da belirtmiş olduğu gibi *İbretnâme*’yi yazarken bahsi geçen konuları ve mevzeleri sevdiği için yazdığını belirtmiş, herhangi bir sanat gayesi gütmeyeceğini ifade etmiştir. Anlatım bazen manzum parçalarla akıcı hâlde getirilmiş, bazen de mensur kısımlarda bol bol secilere yer verilmiştir. Özellikle mensur kısımlarda, hikâye türüne mahsus özelliklerden de faydalanılmıştır.

İbretnâme, tasavvufi muhtevalı ve nefsi ıslah amacına yönelik hikâyelerden meydana geldiği için mevize türünün bir örneği sayılır. Tek nüsha olan eser 310 yapaktır. Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunmaktadır (ND, nr.2495-154).

Eserde bulunan iptal çizgileri aslında müellifin yazdıklarında vezin hatası bulup iptal etmesi veya yazdığı ilk ifadeyi beğenmeyip yeniden yazmasından veya ilk yazdığını karalamasından ibaret olsa gerektir. Bu itibarla da yazmanın müellif nüshası olduğu kanaatindeyiz.

Şekil Özellikleri:

Arunun hiçbir bahrine uyduramadığımız eserin çoğu yerlerinin hece hesabıyla yazılmış olduğuna veya manzum olması gerektiği kanaatine vardık. Uzun mısralı bazı yerlerde ise aruza uygunluğu fark ettik.

Birkaç istisna dışında geleneğe uygun olarak mesnevi kısımları kısa, kaside ve diğer nazım şekilleri ise uzun kalıplıdır.

Vezinlerin değişiklik arz etmesi, sıra ile kısa ve uzun kalıpların kullanılması, eserin aynı vezinle devam ederken oluşturacağı yeknesaklığı kırmada tercih edilen bir hususiyet olmakla beraber kafiyelerdeki özellik şairin orijinal taraflarından biridir.

Bursevî için aruzu yahut heceyi Türkçede başarı ile tatbik etmiştir, diyemeyiz. Bunun en büyük nedeni, Bursevî’nin incelemesini yaptığımız eserinde doğrudan doğruya bir sanat davası gütmemiş olması, bir şairlik iddiasında bulunmayışıdır. O bir derviş, bir Hak hayranı ve bir tasavvuf âşığıdır. Eserini bu heyecanla vermiş, vezin ve şekilden ziyade okuyuculara bir mesaj verebilme gayesine bağlı kalmıştır.

Bütün mesnevilerde olduğu gibi her beyit kendi arasında kafiyelendirildiğinden (aa, bb, cc...), kafiye güçlüğü çekilmemekte ve bu durum tahkiye tarzında yazılan eserlerde şaire kolaylık sağlamaktadır.

Bursevî, eserinde harf âhenginden çok faydalanmıştır.

Tevhîd-ile ma’nî yüzi açılır

Tevhîd-ile ma’nî sözi saçılır (162)

İbretnâme oldukça zengin bir kafiye vokabulerine sahiptir. *İbretnâme*’de her ne kadar kafiye hata ve noksanlıkları görülse de bunları, eserin hacmi gözönüne alındığında normal karşılamak gerekir.

İbretnâme’de edebî sanatların hepsiyle karşılaşmak mümkün değildir. Birçoğu tesadüfen meydana gelmiş gibi veya hakikaten tesadüfi bile olsa çoğunda şairin bunları bilerek yaptığı anlaşılmaktadır. Mamafih hiçbir zorlamaya ve tasannua

düşmemiştir. Bazı teşbih ve istiareler mesnevi haricindeki nazım şekillerinde daha fazla ise de bu durum, konunun vermiş olduğu bir imkân dolayısı ile olsa gerektir.

Aşağıdaki beyitte “dünya” kelimesi ile yer küre değil, onun içinde bulunanlar kastedilmiştir:

Dünyâ endîşesi başından aşmış
Unutmuş kendüni ‘aklın şaşırması (179)

Aşağıdaki mısralarda “mücerred, sîm ü zer, kabîh ve hub” kelimeleri beyitteki düşünceyi vurgulamak üzere tekrarlandıkları için tekrîr sanatı bulunmaktadır. Ayrıca tecerrüd ile mücerred kelimeleri de iştikaka güzel bir örnektir:

Gel tecerrüd ‘âlemine bas kadem
Mahv eyle vücûdunu olsun ‘adem
Ol Sübhân’a erişesin iy dedem
Mücerred ol mücerred ol mücerred (198^a I)

Sîm ü zer yâhûd bakır mı ma‘denün
Sîm ü zer sikkeye lâyıkdur bilün (256)

Eger **kabîh** ise **kabîh** soğısar
Sûreti **hûb** ise pes **hûb** olsar (2008)

Fena ve fânî kelimeleri aynı kökten türedikleri için beyitte iştikak bulunmaktadır. Ayrıca fena kelimesi ile de tekrîr yapılmıştır:

Fenâ oldur kıla nefsinî fânî
Anla budur fenânun bir nişânı (281)

Karanlık ve ak kelimeleri gerçek anlamlarıyla tamamen zıt olarak algılanmasalar da beyitte zıt anlamlı olarak kullanıldıkları için burada tezat bulunmaktadır:

Karanudan öte bir ak yirdedür
Velî bilür kimse bilmez kandedür (313)

Aşağıdaki beyitte soru sorulmuştur fakat sorunun cevabı bellidir. Bu yüzden tecahül-i arif istifham yoluyla yapılmıştır. Burada tezat sanatını da görmek gerekmektedir, fânî-baki:

Sana insân adı n’içün virildi
Kamunun defteri senden görüldü (235)

Çırac oldu mı sana pes nûr-ı Hak
Var mıdur Hak nûrî gözün açup bak (326)

Teşbih, aralarında bir veya birden çok yönde benzerlik bulunan iki şeyden birini diğerine benzetmektir.⁴⁴

⁴⁴ Sanatlarla ilgili bilgiler, “M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, Bilimevi, İstanbul, 2000, s. 119.” İsimli kaynaktan alınmıştır; daha sonrakilerde dipnot verilmeyecektir.

Aşağıdaki beyitlerde ömür ve ecel kavramları kuşlara benzetilmiştir:
Zevk-ı dünyâ-y-ile ‘ömri geçürdün
‘Ömr şebhâzın hevâya uçurdun (334)

Ecel şâhinin bugün uçurlar
Kapup anı ‘ukbâya göçürürler (335)

Canın bedenden çıkmasından sonra vücudun sönüp ölmesi, güneşin gitmesiyle karanlığın hâkim olması olayı arasında bir benzerlik kurulmuştur. Birden çok kelime arasında benzerlik oluşturulduğu ve benzetme birden fazla unsurdan meydana gelen bir tasavvur olduğu için burada **temsîlî teşbih** vardır:

Kaçan cân güneşi gider bedenden
Tutar zulmet bu cismi çünkim andan (1178)

Bu cismün revnâkı ol cân iledür
Cân gidicek teni zulmet kapladur (1179)

Şair, muhatabını bir kuşa benzetmiş fakat bu benzetmeyi doğrudan söylemek yerine *uçmak* kelimesiyle hissettirmiştir. Bu yüzden kapalı istiare bulunmaktadır:

Ma‘nî ‘âlemine pervâz idesin
Bu sûret ‘âlemin geçüp gidesin (993)

Birinci mısrada anlatılan durumun benzeri ikinci mısrada verilmiştir. Düşüncenin verilisinde sıralama özelliği gözetildiği için düzenli leff ü neşir bulunmaktadır:

Cân gidicek bu sûret kâ’im olmaz
Sûret gidicek cihân dâ’im olmaz (996)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Yunus’un denize düşmesi ve yunus balığının onu yemeyip karnında muhafaza etmesi hadisesi hatırlatıldığı için telmih bulunmaktadır:

Deryâya düşüp kimi ğark olmaya
Balıklar âdemi ğidâ kılmaya (343)

Yudup Yûnus Peyğamber’i bir balık
Deryâda Yûnus’ı kût itdi Hâlik (344)

İbretnâme’de ayet ve hadislerden iktibaslar ve onlara telmihler yapılmıştır:
Kur’ân’da âyet vardır buna mahal
Ülâ’ike ke’l-en’âmi bel-hüm azal⁴⁵ (696)

İnsanların arasındaki fark ortaya konduğu için aşağıdaki beyitte tefrîk sanatı bulunmaktadır:

---

⁴⁵ İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da sapıktırlar. (Kur’ân-ı Kerim: Araf, 179)

Biri dünyâ diler birisi ‘ukbâ
Birisi dünyâdan iderler îbâ (668)

Aşağıdaki iki beyitte önce tefrîk sonra da cem sanatı yapılmıştır. Yani önce iki tür insanın özellikleri açıklanmış, sonra da bunlar ortak bir hususiyette yani evliya olma özelliğinde bir araya getirilmişlerdir:

Bir bölüğü irşâda lâıyk durur
Bir bölük nefis âzâd kılup durur (732)

İkisi de evliyâdur evliyâ
Sa’y idüp irişmiş durur Mevlâ’ya (733)

Bu beyitte ise meşhur bir söz alıntılandığı için tazmîn vardır:

Kellimû’n-nâse ‘alâ-kaderi’l-‘ukûl
‘Akl irdüğü yerden söylen dir Resûl (1620)

Gözün gece gündüz kanlı akması mübalağadır. Mübalağa yaşın kanlı olmasında ve gece gündüz sürmesindedir. Ama bu tür mübalağalarda iddia olunan şey akla uygun ve geçmişte de görülmüş olduğu için bu tür mübalağalara tebliğ denir:

Gice gündüz akar yaş-ile kanum
Bursevî lutfunı umar sultânım (2628)

Aşağıda “mecnun” kelimesiyle hem “deli” anlamı kastedilmektedir hem de o meşhur hikâyenin kahramanı Mecnun kastedilmektedir. Bu yüzden kelime iki gerçek anlamıyla da anlaşılabilceği için tevriye vardır:

Görmesünler kalsunlar mı
Hasretünden yansunlar mı
Yâ ‘aklı aldursunlar mı
Mecnûn mı olsun ‘âşıklar (186^a II)

Bu dünyâ ‘akl u kalbini uğurlayup harâb itmiş
Velî mecnûn olup yürür kendü özünü unutmuş (5579)

Müellif, eserinde âdeta okuyucu ile karşı karşıya gibidir. Eserde zaman zaman okurlarla bir sohbet, bir konuşma havası hâkimdir. Özellikle şairin kendi tabiriyle mevize değıştikçe, yeni bir bölüm başladıkça;

Yine gönül başladı özge söze
Salup dür çıkardı işbu günüze (397)

Dürlerini saçup bugün meydâna
Gelsün alan girsün kalb-i inşana (398)

‘Ayân idem bugün râz-ı nihânı
Bu hûn-ile soya ‘âşıkun cânı (399.)

diyerek, doğrudan doğruya Hakk’a ve hakikate talip ve kâmil bir insan ile muhatap olmayı arzular. Bu hitapta hemen hemen muhatap daima ikinci şahıstır. Pek az yerde genel bir hitapla karşılaşırız.

Bu uzun hitapların dışında bazen konu başında bazen de konunun içinde, gerek sohbet havasının tesiri gerekse okuyucunun dikkatini celbetmek yahut nasihat veya Hakk’a, hakikate davet için sunulan beyitler boyunca devam eden kısa hitaplar da vardır ki şairin bunlardan en çok hoşlandıkları; dinle, işit, gel ey yâr gibi nidalarıdır.

İşit yine idem bir hoş hikâyet
Kur’ân’da var bu söz hakkında âyet (780)

Bir gün Mûsâ idüp va‘z-ı nasihat
Ki halk ağlaşdılar idüp ‘azîmet (781)

Diğer hitaplarında hoca, ey dedem, ey şah, gözün aç, kulak tut gibi örnekler de vardır:

Bu makâma irse sâlik iy dedem
Zât-ı Hak’dan gayri zât olur ‘adem (1482)

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi âdeta *İbretnâme*’nin bütününe bir sohbet havası, dolayısıyla bir konuşma dili hâkim olup yer yer halk dilinin tabir ve örnekleriyle karşılaşırız. Eserde bazı tasavvufi terimlerin kullanılması ve anlaşılması güç konuların bulunmasına rağmen onun halk tarafından yoğun bir şekilde okunduğunu tahmin edebiliriz. Yalnız basit gibi görünen bazı beyitlerse sehl-i mümteni tarzında fikir ve duyular da içermektedir.

Konuşma dili ve sohbet havasını aksettiren beyitlerden birkaç örnek:

Kalanın bundan kıyâs eyle hemân
Cân gözin aç bunda gafletten uyan (108)

Alup viren bu el sanursın işi
Cân elinden kudreti Hak iy kişi

Alup diren kudret elidür hemân
Bu el bir âlet düşüpdür bî-gümân

Bu ayağun sanma yürüyen dahı
Cân ayağıdur yürüyen iy ahı (121)

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi zaman zaman da konuşma dilindeki doğallığın yanı sıra veciz, güzel ve hemen hemen bugünkü dil ve ifade tarzından farksız bir üslup ve ifade de sezilir:

Hamd zikri ile söze başlatalum
Diken ağacına gül aşlatalum

Dost bağında açıla tâze güller
Şevk ile öte şûrîde bülbüller

Bâğda dürlü çiçekler açıla
Ma'nâ gülü reyhân olup saçıla (1)

Bazı tabirler, belki de şairin Türkçeye olan tasarrufundan veya konuşma dilinin tesiri sebebiyle bol miktardadır:

Hayf ola boncuğ-ile aldanasın
Görmeyesin ol bahrün dürd alasın (249)

Sıfil gibi eldesin bunlara
Uymayasın ol kâmil irenlere (250)

Şair zaman zaman ise dilde kullanılan deyimlerden de istifade ederek üslubuna ayrı bir güzellik katmıştır:

La'l-ile yâkût zümürüd gevherün
Boncuğ yancık degildür cevherün (248)

Bu mâ'nî 'âkile pes 'ibret yiter
Câhilün bağı **hacerden beş beter** (434.)

İbretnâme, genelde tahkiye tarzında olmakla birlikte bu tür hacimli eserler, zaten gayesi bakımından da dinî, didaktik ve hikemî olmak itibariyle şiiriyet iddiası gütmemişlerdir; nazmı ifadede, okunmada ve hafızalarda kolayca kalmasında bir vasıta olarak görmüşlerdir. Devrinin ve daha sonraki yüzyılların bazı mesnevilerinin dil ve diğer vasıfları dikkate alındığında, müellifin ve eserin gayesi de düşünüldüğünde, "Maksûd eserse eger mısra-ı berceste kâfidir." mısradınca Bursevî'nin şair olarak gerek lirizmi ve gerekse dili ve ifadesi bakımından birçok mısra ve beyitlerinin hatta uzun parçalarının bulunması kanaatimizce onu nâzım olarak değil, iyi bir şair olarak kabul etmemizi gerektirmektedir.

Eserin birçok yerinde, özellikle mesnevinin dışında kalan nazım şekillerinde tasavvufî özellikler yer yer basit kelimelerin arkasına gizlenmiş, yer yer aşıkâr olarak anlaşılması zor veya kolay olsun onun dokusuna işlemiştir.

Bursevî, tasavvuftaki belli makamları geçen bir gönül eridir. Hak âşıklarının asıl işi ledünnî bilgiye sahip olmaktır (3268). Bu bilgiye ulaşabilmek için önce nefisle mücadele ve bedeninin bağından kurtulmak (3270), ayrıca bir şeyhin terbiyesine bağlı olmak gerekir (3273). Bursevî'ye göre bütün âlem Allah'tan zuhur etmiştir. Tüm varlıklar onun nuruyla doludur (5184).

Bu anlayışa göre ezeli ve ebedi varlık, Allah'ın zatından ibarettir. Onun yokken var ettiği, yarattığı âlem, onun varlığına, delillerine âyinedir. Ayna çeşitli olunca onlara in'ikâs eden zatın zuhuru da türlü türlüdür.⁴⁶

Sonuç

Netice olarak, verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi değişik konu ve hacimlerde yazılan mesnevilerin içinde bilhassa dinî ve tasavvufî eserler daha çok didaktik bir gaye gözetmek ve nazmı, bunu daha kolay sağlamada bir vasıta addedildiği için sanat gayretine düşülmediği gibi, vezin bakımından da meydana gelen aksaklıklara önem verilmemiştir. Nazımda şiiriyet -yer yer teknik kusurlar olsa dahi- konusu âşıkane olan eserlerde daha çok kendisini göstermektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında özellikle “mesnevi” konusunda birçok esere müracaat ettiğimizde Bursevî'nin eserini dinî, tasavvufî ve ahlaki mesneviler arasına yerleştirmemiz gerektiği kanaatine vardık; ancak mesnevi konusunda çalışma yapan pek çok müellifin de dediği gibi; bazen mesnevileri kesin ifadelerle bir tasnifin içine dâhil etmek zor bir durumdur.

Nazım, onda bazen mesnevi kısımlarında bir vasıta gibi olup âdetâ manzum bir eser yazdığını unutmuş görünerek bir konuşma dili, sohbet havası içerisinde mevzuunu anlatmaya devam ederken birden bire İlahî aşkın heyecanı ve tasavvufun kelimelere kazandırdığı mana derinliğiyle bazen şiiriyetin üst derecelerine yükselir.

İbretnâme, halkın anlayabileceği sade bir dille kaleme alınmış olmakla beraber Arapça ve Farsça'nın da azımsanamayacak ölçüde bulunduğu bir eserdir.

Bursevî Muhyiddîn Halife'nin üslubu, dönemin şairlerine bakıldığında gayet anlaşılır, sade ve samimidir. Bu mesnevîde, yapmacıktan uzak, sanat gayesinden ziyade insanlara, ibretlik vesikalar diyebileceğimiz güzel hikâyeler sunulmak istenmiştir. Zaten kanaatimizce şairin hedef kitlesi, aydın zümreden ziyade halktır.

KAYNAKÇA

- Arifî Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, (terc. Prof. Dr. Tahsin Yazıcı), C. II, 4. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.
- ATLANSOY, Kadir, *Bursa Şairleri*, Asa Kitabevi, , Bursa, 1998.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük Kubbealtı Lugatı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- BANARLI, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.
- Bursalı İsmail Beliş, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefâyât-ı Dânişverân-ı Nâdirân*, (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Müstakil Yay., Ankara, 1998.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1971.
- Büyük Türk Klasikleri*, C. VI, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, C. I-V, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Muhammediye*, MEB Yayınları, İstanbul, 1996.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999.

⁴⁶ Kemal Edip Kürkcüoğlu, *Osman Şems Efendi Divanı'ndan Seçmeler*, Kubbealtı Yay., İstanbul, 1996, s. 172.

- DOĞAN, Ramadan, *Bursevî Muhyiddîn Halîfe'nin İbretnâmesi (Metin ve İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- İLGÜREL, Mücteba “Celali İsyancıları”, *DİA*, C. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 252-257.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.
- KARA, Mustafa, *Bursa'da Tarikatler ve Tekkeler*, C. II, Uludağ Yayınları, Bursa, 1993.
- KARTAL, Ahmet, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 10, 2007.
- KILIÇ, Erol, “Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü (Sempozyum Bildirisi)”, *Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2002, s. 209-210.
- KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip, *Osman Şems Efendi Divanı'ndan Seçmeler*, Kubbealtı Yay., İstanbul, 1996.
- MACİT, Muhsin, “Mesneviler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 55-72.
- SÜREYYA, Mehmet, *Sicill-i Osmanî*, C. IV., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- MENĞİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- MACİT, Muhsin, “Mesneviler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemâl Kurnaz), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C. 4, (hazırlayanlar Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006.
- ÖCALAN, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (17. Yüzyıl)*, , Gaye Yayınları, Bursa, 2000.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, *IV. Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967.
- ÖZCAN, Nuri, “ Hâfiz Post”, *DİA*, C. XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 100.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi, İstanbul, 2000.
- ŞEMSEDDİN, Mehmed, *Yâdigâr-ı Şemsî*, (Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), Uludağ Yayınları, Bursa, 1997.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul, 2002.
- ŞENTÜRK, A. A., KARTAL, A., *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.
- TAHİR, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. A. Fikri Yavuz- İsmail Özen), İstanbul, 1972-1975.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

ÜNVER, İsmail, “Mesnevi”, *Türk Dili Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986.

YEŞİLBAG, Semih, “Muhyiddin-i Bursevî Divânı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2004.